

љашње средине остављају већину психијатара и психолога хладним, а нагласак на теорији покретача чини социологе углавном незинтересованим. Али сви ти експерти могу да се окупе око питања унутрашње и спољашње слабости и снаге.

– Унутрашња и спољашња суздржавања могу се пронаћи у студијама појединачних случајева. И ту се лако могу уочити њена снага и слабости. Теорија суздржавања је једна од малобројних теорија у оквиру које микрокосмос (историја појединачног случаја) одсликава саставне делове макрокосмоса (опште формулације).

– Теорија суздржавања је валидна операционална теорија за третман преступника: за реструктурирање миљеа особе или јачање личности. Најискуснији службеници за надзор условно пуштених на слободу, као и остало особље, посвећују у извесној мери пажњу питању како помоћи преступнику, било да је малолетник или пунолетна особа, да изгради и ојача свој его, развије нове циљеве, да интернализује нове modele понашања. Такође, раде на успостављању друштвених веза, упоришта, стварању односа у оквиру којих ће добити подршку, ограничења и алтернативне могућности, што све заједно помаже да се поново створи нови, садржајни свет за појединца.

– Теорија суздржавања је такође једна ефектна операционална теорија за превенцију. Рано се могу приметити депа чије је суздржавање слабо. Програми који помажу да се издвоје рањива деца да не би дошла у контакт са делинквенцијом, морају да раде на интернализацији јачих личних компоненти и јачању структуре суздржавања око детета.

– Унутрашње и спољашње суздржавање може да се утврди и процени. За потребе истраживања могу се ближе одредити јаче и слабије стране. По свему судећи, такве одреднице могу се мерити на стандардан начин.

Конечно, вероватно је да ће „теорија оштећења“ у будућности најбоље допунити теорију суздржавања. Теорија оштећења има за циљ да објасни мрачни спектар оштећења које води у неприлагодност и девијантност. Проблем је да се пронађу мере којима се могу изоловати мање озбиљни и мање очигледни случајеви оштећења и да се процени колико они у оквиру случајева делинквенције и криминалитета средњег нивоа могу да нашkode.

КОНТРОЛНА ТЕОРИЈА ДЕЛИНКВЕНЦИЈЕ*

Што су групе којима (појединац) припада слабије, он мање зависи од њих и, следствено томе, више зависи од самог себе и признаје само она правила понашања која су у његовом сопственом интересу (Диркем).

Контролне теорије претпостављају да су акти делинквенције резултат слабљења или кидања везе појединца и друштва. Пошто ове теорије обухватају два веома комплексна концепта, *везу* појединца и *друштва*, није изненађујуће да су створиле основу за објашњење највећег броја аберантних или необичних понашања. Такође, не изненађује да су контролне теорије описале елементе везе са друштвом на много начина и усредсредиле се на разнолико јединица као тачку контроле.

Почињем класификацијом и описом елемената везе са конвенционалним друштвом. Покушавам да покажем како је сваки од елемената повезан са делинквентним понашањем и како се ти елементи односе међусобно. Затим се окрећем питању одређивања јединице с којом је појединац, по претпоставци, повезан и питању адекватности силе мотивације уграђене у објашњење делинквентног понашања.

ЕЛЕМЕНТИ ВЕЗЕ

Повезаност

При објашњавању конформистичког понашања, социолози с правом наглашавају осетљивост на мишљење других. На несрећу (...), они најчешће примећују како је човек осетљив на мишљење других и тиме искључују осетљивост из сопствених објашњења девијантног понашања. Насупрот томе, у објашњавању девијантног понашања психолози наглашавају неосетљивост на мишљење дру-

Тревис Хирши

* ИЗВОР: Hirschi Travis: *Causes of Delinquency*, Barkley, 1969.

гих. Нажалост, и они најчешће игноришу варијације, повезујући при том чврсто осетљивост са осталим варијаблама (...) и тако јој озбиљно умањују вредност као концепту објашњења.

Психопата је само делимично окарактерисан „недовољно повезаношћу с другима или (не)наклоношћу према другима, немогућношћу да реагује на уобичајене мотивације засноване на поштовању својих ближњих или наклоности према њима” (Мартин и Фицпатрик /Fitzpatrick/); он је такође одређен категоријама као што су „претерано изражена агресивност”, „недостатак контроле супер-ега” и „инфантилан ниво реаговања” (McCord and McCord/). Нажалост, понашање које психопатија обично објашњава често постаје део дефиниције психопатије. Барбара Вутон /Wooton/ каже: „Психопата је ... пар екселанс (...) модел кружног процеса којим се ментална абнормалност изводи из антидруштвеног понашања, док се антидруштвено понашање објашњава менталном абнормалношћу.”

Проблеми дијагнозе, таутологије и изналажења имена нестају ако се димензије психопатије посматрају каузално и, према томе, проблемски у међусобном односу (...) неопходно повезани један с другим. У ствари, може се тврдити да све одлике које се приписују психопати проистичу из његовог недостатка повезаности с другима или су последице тога. Рећи да је недостатак повезаности с другима исто што и бити ослобођен моралних ограничења, значи користити недостатак повезаности као објашњење за непостојање кривиче психопате, чињеницу да он, очигледно, нема савест или супер-ега. Са овог становишта, недостатак повезаности с другима није само симптом психопатије, то јесте психопатија; недостатак савести је само други начин да се каже иста ствар; а кршење норми је (или може бити) последица.

Када је о томе реч, полазећи са становишта да је човек животиња, „импулсивност” и „агресивност” могу се такође посматрати као природне последице ослобођености од моралних ограничења. Ипак, с обзиром на то да је поглед на човека одбаченог природним склоностима и својствима истоветним осталим животињама на чудан начин објојан за социологе, не треба да се враћамо таквом ставу да бисмо одбацили аморалну човекову агресивност. Процес отуђивања од других често укључује активан интерперсоналан конфликт, или је на њему заснован. Такав конфликт могао би лако да омогући читав резервоар *друштвено изведене* нетрпељивости, довољне да проузрокује агресивност оних чија је повезаност с другима ослабљена.

Диркем је то рекао пре много година: „Ми смо морална бића у мери у којој смо друштвена бића.” Ово може да се тумачи на начин да смо морална бића у мери у којој смо „интернализovali норме” друштва. Али, шта значи рећи да је особа интернализовала норме друштва? Чланови друштва, по дефиницији, деле друштвене норме.

Према томе, прекршити норму значи поступити супротно жељама и очекивањима других људи. Ако особа не мари за жеље и очекивања других људи – то јест, ако је неосетљива на мишљење других – онда она, у тој мери, није обавезана нормама. Слободна је да одступи од њих.

Дакле, суштина интернализације норми – савест, или супер-ега – је у повезаности појединца с другима. Такво становиште има неколико предности у поређењу с концептом интернализације. Прво, објашњења девијантног понашања заснована на повезаности не изврдавају питање, пошто мера у којој је особа повезана с другима може да буде одређена независно од њеног девијантног понашања. Штавише, промена или варијација понашања није објашњива коришћењем појмова интернализације или супер-ега. На пример, вероватније је да ће разведен човек, после развода, учинити већи број девијантних аката као што су самоубиство или фалсификовање. Ако ова дела објаснимо позивајући се на његов супер-ега (или унутрашњу контролу), принуђени смо да кажемо да је човек „изгубио савест” када је разведен; и, наравно, ако се поново ожени, морамо да закључимо да је повратио савест.

Ову димензију везе с конвенционалним друштвом срећемо у највећем броју истраживања и теорија оријентисаних на друштвену контролу. Нај /Nye/ говори о „унутрашњој” и „индиректној контроли”. Оне се односе на исти елемент, иако избегавамо проблем објашњења промена у времену јер стављамо „савест” у везу с другима, уместо да је сматрамо делом личности. Повезаност с другима је само један аспект Рајсових /Reiss/ „личних контрола”; избегавамо његов проблем тауолошких, емпиријских опсервација чинећи однос између повезаности и делинквенције пре проблематичним него дефиницијским. Најзад, Брајар /Briar/ и Пилиавин /Piliavin/ под „обавезаношћу” или „уделом у конформизму” подразумевају повезаност, (...) иако су термини које користе ближе повезани са следећим елементом о коме ће бити речи.

Обавезаност

Хобс је тврдио: „Од свих осећања, страх најмање наводи људе да крше законе. Штавише, с изузетком неких племенитих природа (кад је у изгледу стицање профита или неко задовољство добијено кршењем закона), то је једина ствар која нагони људе да их поштују.” Мало ко ће порећи да људи повремено поштују правила само у страху од последица. Ову рационалну компоненту конформизма означимо као обавезаност. Шта значи рећи да је особа обавезана на конформизам? Према речима Хауарда Бекера, то подразумева:

Прво, појединац је у положају у коме његова одлука о одређеном правду деловања има последице на друге интересе и активности које не морају бити (директно) у вези са њом. Друго,

појединац је довео себе у такав положај сопственим претходним деловањем. Трећи елемент је присутан, мада не толико да би био очигледан: обавезан појединац мора да буде свестан (ових других интереса) и мора да има у виду да ће његова одлука, у овом случају, имати последице.

Замисао је, дакле, да појединац улаже време, енергију, себе самог у одређени правац деловања – рецимо у стицање образовања, развијање неког бизниса или стицање угледа због својих врлина. Када год разматра могућност девијантног понашања, мора да размисли и о цени таквог понашања, ризику који преузима на себе да изгуби оно што је уложио у конвенционално понашање.

Ако је повезаност с другима социолошка супротност супер-ега или савести, обавезаност је супротност егу или здравом разуму. Особито обавезано на конвенционалне правце деловања, рескрирање једне до десет година затвора због пљачке десет долара је глупост, јер цена и ризик по вредности очигледно прелазе десет долара (психоаналитичару један такав поступак представља неуспех да особа буде руковођена „принципом реалности“). У социолошкој теорији контроле, може се десити и уопштено се и узима да одлука да се изврши криминално дело може да буде сасвим рационално детерминисана – да учиниочева одлука није ирационална, с обзиром на ризик и цену с којима је суочен. Наравно, као што Бекер истиче, ако је учинилац способан да, у извесном смислу, израчуна цену одређеног правца деловања, такође је могуће да прави грешке у рачуну: у контролној теорији, незнање и грешка се поново јављају као могућа објашњења девијантног понашања.

Концепт обавезаности подразумева да је организација друштва таква да ће интереси већине особа бити у опасности ако би се одали криминалу. Највећи број људи, начином живљења у организованом друштву, стиче добра, репутацију и изгледе за будућност које не желе да изложе ризику губљења. Та нагомилана добра су сигурност друштва да ће се људи понашати у складу са правилима. Многе хипотезе о томе шта претходи делинквентном понашању засноване су на овој премиси. На пример, хипотеза Стинчкомба /Stinchcombe/ да се „побуна средњошколаца ... јавља онда када будући статус није јасно повезан са садашњим чињењем“ упућује на то да је појединац обавезан на конформизам не само оним што има него и оним што се нада да ће стећи. Дакле, „амбиција“ и/или „аспирација“ имају важну улогу у настајању конформизма. Особа постаје обавезана на конвенционалне правце деловања и, према томе, обавезана на конформизам.

Највећи број правца деловања у друштву су, разуме се, конвенционални. Најчистији примери за то су образовне и пословне каријере. Делатности за које се сматра да угрожавају изгледе поје-

динца у овим областима се, по претпоставци, избегавају. Веома је занимљиво да чак и неконвенционална обавезаност може имати за плод конвенционални конформизам. Како се наводи (Клаворд и Олин), дечаци који желе да направе каријеру у области рекетирања или професионалног лоповлука цене се по свом „поштењу“ и „поузданости“ особинама које се традиционално вреднују међу послодавцима који траже канцеларијске момке.

Ангажованост

Многи људи дугују живот пун врлина томе што немају прилику да поступе друкчије. Време и енергија су нам инхерентно ограничени: „Није да ја не бих био, кад бих могао, и леп и дебео и добро обучен, и велики спортиста, и да зарађујем милион годишње, и да будем духовит и бонвиван, и велики љубавник, а и филозоф, филантроп, државник, ратник, истраживач Африке, као и композитор и светац. Али то једноставно није могуће.“ Све што Џејмс овде каже да би волео да буде или да уради је, претпостављам, у оквирима конвенционалности (...).

Тако је ангажованост у конвенционалним активностима или преокупираност њима често део контролне теорије. Врло је распрострањена претпоставка да особа презапослена конвенционалним радом нема времена за девијантно понашање. Особа ангажована у конвенционалним активностима претрпана је заказаним састанцима, крајњим роковима, радним временом, плановима и слично, тако да јој се ретко укаже прилика да изврши девијантно дело. Због степена у коме је преокупирана обављањем конвенционалних активности, не може чак ни да размишља о девијантним делима, да не спомињемо задовољавање сопствених склоности.

Овај правац резоновања одговоран је за увођење стреса као средства за рекреацију у многе програме за смањење делинквенције, за много бриге о ученицима средњих школа који су избачени или побегли из њих и за идеју да дечаке треба слати у војску да бисмо их сачували од невоље. Толико је очигледна и убедљива идеја о томе да је ангажованост у конвенционалним активностима оно што највише одвраћа од делинквенције да је то чак и Сатерланд прихватио: „У општој области малолетничке делинквенције, могуће је да је најважнија разлика између малолетника који се упуштају у делинквенцију и оних који то не чине у томе што су овим другима доступне широке могућности конвенционалног типа за задовољење својих рекреативних интересовања, док они први немају такве могућности или средства.“

Становиште да је „беспосленост мајка свих порока“ добија офистигциранији третман у новијим социолошким написима о делинквенцији. Маца и Сајкс, на пример, тврде да делинквенти прихвата-

ју вредности класе доколичара, управо онакве какве је Веблен¹ приписао тој класи: потрага за забавом, ниподаштавање рада, жеља да се има много новца, и прихватање агресивне жестине као доказа мужевности. Маца и Сајкс објашњавају делинквенцију позивајући се на овај систем вредности али примећују да су адолесенти на свим класним нивоима „до извесне мере” припадници класе доколичара и да се „крећу у празном простору између раније доминације родитеља и будуће интеграције у структуре друштва кроз пословне или брачне везе.” На крају, доколица адолесента производи збир вредности што, заузврат, води у делинквенцију.

Веровање

За разлику од теорије културне девијантности, контролна теорија претпоставља постојање заједничког система вредности у оквиру друштва или групе чије се норме крише. Ако је девијантна особа опредељена за систем вредности различит од таквог система конвенционалног друштва, у оквиру контекста теорије, ту нема шта да се објашњава. Питање је: „Зашто човек криши правила у која верује?” а не: „Због чега се људи разликују у својим веровањима о томе шта је то што сачињава добро и пожељно понашање?” Претпоставља се да је особа социјализована (можда несавршено) у групу чија правила криши; девијантност није питање једне групе која своја правила намеће члановима друге групе. Другим речима, не само да претпостављамо да девијантна особа верује правилима, него претпостављамо да им она верује чак и док их криши.

Како особа може да верује да је погрешно красти у исто време док краде? У теорији оптерећења (*the strain theory*) ово није тежак проблем. (У ствари (...), теорија оптерећења је и развијена да би се бавила овим питањем.) Као што наводе теоретичари оптерећења, мотивација за девијантност је тако јака да на прави начин можемо да разумемо девијацију чак и под претпоставком да девијантна особа чврсто верује да је тај чин погрешан. Ипак, с обзиром на претпоставке контролне теорије о мотивацији, ако и девијантна и недевијантна особа верују да је девијантан акт погрешан, како објашњавамо чињеницу да га једна чини, а друга не?

Контролне теорије имају два приступа том проблему. Према једном, веровања се узимају као празне речи које значе мало или ништа ако нема других облика контроле. „Семантичка деменција”, дисоцијација (одсуство везе) рационалних способности и емоционалне контроле, за коју се каже да је карактеристична за психопате, илуструје овај начин решавања проблема. Укратко, веровања,

бар онолико колико су изражена речима, испадају из слике; пошто не успостављају разлику између девијаната и недевијаната, у истој су класи као и „језик” или било која друга карактеристика, заједничка свим припадницима групе. Пошто не представљају озбиљну препреку обављању девијантног акта, ништа не треба рећи о томе како се с њима носе они који га чине. За контролне теорије које не помињу веровања (или вредности), а многе то не чине, може се претпоставити да имају овакав приступ проблему.

Према другом приступу, девијантна особа рационализује своје понашање тако да може, у исто време, да прекрши правило и задржи своје веровање у њега. Доналд Креси потврђује оправданост таквог приступа у случајевима провеве и утаје, а Сајкс и Маца у односу на делинквенцију. Сва тројица сматрају да се ове рационализације јављају (Креси их назива „вербализацијама”, а Сајкс и Маца „техникама неутрализације”) пре обављања девијантног акта. Ако је неутрализација успешна, особа је слободна да изврши одређени девијантни акт. Сви кажу да оптерећење које подтече труд да се спроведе неутрализација, такође обезбеђује и мотивациону силу која резултује последичним девијантним чином. Тако су њихове теорије, у овом смислу, теорије оптерећења. Неутрализацију је тешко применити у контексту схватања чврсто ослоњеног на претпоставке контролне теорије јер у њој не постоји посебна мотивациона сила одговорна за неутрализацију. Та тешкоћа је посебно приметна у Мацином каснијем разматрању ове теме, где се мотивациона компонента, „воља за делинквенцијом”, појављује после моралног вакуума који је успостављен техникама неутрализације. Следи питање: зашто неутрализовати.

У покушају да реши проблем теорије оптерећења категоријама контролне теорије, теоретичар контроле запада у замку. Он не може да одговори на кључно питање. Концепт неутрализације подразумева постојање моралних препрека чињењу девијантних аката. Да би девијантан чин био прихватљиво објашњен, неопходно је генерисати мотивацију за девијантност која је по снази, у најмању руку, једнака отпору који производе ове моралне препреке. С друге стране, ако се моралне препреке уклоне, неутрализација и посебна мотивација више нису потребне. Према томе, ми следимо имплицитну логику контролне теорије и уклањамо те моралне препреке по хипотези. Многи људи немају став којим се поштују друштвена правила; многи људи не осећају моралну обавезу да своје понашање саобразе друштвеним правилима, без обзира на личну корист. У мери у којој су вредности и веровања тих људи конзистентни њиховим осећањима, а тенденција конзистентности би требало да постоји, неутрализација није потребна; она је већ ту.

Да ли ово само враћа питање корак уназад и, у исто време, доводи до конфликта са претпоставком система заједничких вред-

1 Писац познатог дела *Теорија доколичарске класе*, Београд, 1966. (прим. прир.).

ности? Мислим да не. На првом месту, не узимамо здраво за готово, као што то Креси чини, да се неутрализација јавља да би одређени криминални акт учинила могућим. Не подразумевамо као Сајкс и Маца како се неутрализација јавља да омогући многе делинквентне чинове. Речју, не подразумевамо да особа конструише систем рационализација да би оправдала чињење дела која жели да изврши. Насупрот томе, претпостављамо да веровања која ослобађају човека да чини девијантна дела нису мотивисана (у смислу да их он не смишља или не прихвата да би олакшао постизање недозвољених исхода). Друго, не узимамо, као што то чини Маца, да су „делинквенти сагласни са конвенционалном оценом делинквенције.“ Насупрот томе, сматрамо да постоји варијација степена када људи верују да треба да поштују правила друштва и, чак, што особа мање верује у потребу да поштује правила, тим је вероватније да ће их прекршити.

Хронолошким редоследом, веровања особе у моралну вредност норми су ослабљена не због телеолошких разлога. Према томе, вероватноћа да ће извршити деликт је већа. Када и ако га учини, можемо га сматрати оправданим користећи слабост његових веровања, али није потребна било која посебна мотивација да се њоме објасни слабост тих веровања или, можда, сам чин делинквенције.

Камен темељац такве аргументације је, разуме се, претпоставка да постоји варијација веровања у моралну вредност друштвених правила. Ова претпоставка је подложна директној емпијској проби, дакле може да опстане бар до своје прве конфронтације с подацима. За сада, морамо да се вратимо идеји заједничког система вредности, чиме је овај одељак започео.

Идеја о заједничком (или, можда боље, јединственом) вредносном систему, конзистентна је чињеници, или претпоставци, о варијацији снаге моралних веровања. Не кажемо да је делинквенција заснована на веровањима супротним конвенционалној моралности; не кажемо да делинквенти не верују да су деликти погрешни. Могу они стварно веровати да су такви акти погрешни, али значење и ефикасност таквих веровања условљени су другим веровањима и, наравно, снази других веза са конвенционалним поретком.

ОДНОСИ МЕЂУ ЕЛЕМЕНТИМА

Уопштено, што је особа, на било који од ових начина, више повезана са конвенционалним друштвом, вероватније је да ће бити чвршће повезана и на друге начине. На пример, вероватније је да ће особа која је повезана с конвенционалним људима бити ангажована у конвенционалним активностима, и тиме да ће прихватити конвенционална схватања пожељног понашања. Од шест могућих ком-

бинација елемената, три су посебно важне па ће о њима детаљније бити речи.

Повезаност и обавезаност

Често се каже да повезаност и обавезаност (у смислу у коме се ти термини овде употребљавају) имају тенденцију инвертног варирања. Тако је, према истраживањима делинквенције, један од „проблема“ адолесцента из ниже класе што не може да прекине везе са родитељима и себи равним особама из најуже средине, везе које га спречавају да посвети довољно времена и енергије својим образовним и пословним аспирацијама. Тако се његове везе схватају (А. Кoen) као нешто што је на путу његовим конвенционалним обавезаностима.

Према истраживањима стратификације, дечак из ниже класе који успе да се ослободи тих веза, постаје мобилнији (на друштвеној лествици) увио. Обе врсте традиционалног истраживања закључују да ће они који су инструментализованим разлозима опредељени на конформизам, за њега мање бити опредељени емоционалним везама с другим конвенционалним особама. Ако они неповезани компензују недостатак повезаности обавезаностју на постигнућа, и ако они необавезани надокнађују свој недостатак обавезаности тако што постају повезанији с особама, можемо да закључимо да ни повезаност ни обавезаност нису у вези са делинквенцијом.

У ствари, упркос доказима који очигледно иду у прилог супротном ставу, мислимо да је оправдано претпоставити да повезаност с конвенционалним особама и обавезаност на постизање резултата имају тенденцију да варирају заједно. Мислим да општи налаз да ће дечаки из средње класе изабрати инструментализоване вредности (пре него оне које потичу из породице или пријатељства), док обрнуто важи за дечаке из ниже класе, није добро протумачен ако му се даје значење како су дечаки из средње класе мање везани за своје родитеље и себи равне од дечака из ниже класе. Врло је вероватно да методолошки модел нултог збира који производи такве налазе може лако да заведе. Такође, иако многе од карактеристика оних који су мобилни на горе, на које алудирају Липсет (Lipset/ и Бендикс (Bendix), могу да буду објашњене пре као последице, него као узроци мобилности, методолошка критика тих студија не мора обавезно упућивати на очекивање да ћемо пронаћи позитиван однос између повезаности и обавезаности у подацима који ће овде бити предочени.

И ова, као и студије које Липсет и Бендикс цитирају као супротстављене својим општим закључцима (да они, мобилни на горе, потичу из домова у којима међуљудски односи нису били задовољавајући), засноване су на узорцима узетим из средње школе. Као

што ови аутори примећују, такве студије се неизбежно пре усредсређују на аспирације него на постојећу мобилност. За сада, изгледа да треба бирати између студија заснованих на надама и очекивањима у вези са будућим послом, и оних, заснованих на конструкцији или реконструкцији породичне прошлости. Занимљиво, ове претходне су бар онолико валидне, колико и потоње.

Обавезаност и ангажованост

Делинквентни акти су догађаји. Дешавају се у одређеној тачки простора и времена. Да би се један такав акт одиграо (а то важи за све врсте догађаја), неопходно је да се већи број каузалних ланаца стекне у одређеном тренутку. Догађаје је тешко предвидети, а одређивање неких од услова, неопходних да би се десили често оставља многе недоумице. На пример, рећи да је неки дечак ослобођен веза са конвенционалним друштом не значи да ће сигурно извршити деликт; можда хоће, а можда не. Све што са сигурношћу можемо казати је како је, у односу на дечака чврсто повезаног с конвенционалним друштом, вероватније да ће га он извршити. Врло је примамљиво од ове мане направити врлину и заступати „теорију вероватности“, пошто је она, и само она, конзистентна „чињеницама“. Ипак, треба се одупрети овом искушењу. Основна врлина контролне теорије није у томе што се ослања на услове који делинквенцију чине могућом, док се друге теорије ослањају на услове који је чине неизбежном. Напротив, с обзиром на логичан оквир, те теорије су супериорне у односу на теорију контроле и, када би биле исто толико емпиријски адекватне колико и контролна теорија, не бисмо оклевали да радимо у прилог њиховог прихватања пре него контролне теорије.

Али оне нису довољно адекватне и због тога морамо тежити да смањимо неодређеност у оквиру контролне теорије. Једна област могућег напретка односи се на повезаност између елемената везе који утичу на вероватноћу да ће неко попустити пред искушењем и оних који утичу на вероватноћу да ће се неко наћи у искушењу.

Најочигледнија карика у овој вези је између образовних и пословних аспирација (обавезаност) и ангажованости у конвенционалним активностима. Можемо покушати да покажемо како обавезаност ограничава прилике појединца да врши деликте и тако избегнемо претпоставку имплицитно дату у многим теоријама контроле – да су такве прилике једноставно насумице распоређене у популацији о којој је реч.

Повезаност и веровање

Евидентно је да између повезаности с другима и веровања у моралну вредност правила постоји мање-више чврста веза. Везу ко-

ју овде прихватамо и коју ћемо покушати да документујемо, описао је Жан Пијаже (Piaget):

Ми не поштујемо неку особу због тога што је правило које она поставља за нас обавезујућег карактера; управо је поштовање које осећамо према некој особи оно што нас наводи да правило које она поставља прихватимо као обавезујуће. Јављање осећања дужности код детета тако уводи најједноставније објашњење, наиме, да дете прима команде од старије деце (у игри) и од одраслих (у животу), и да поштује старију децу и родитеље.

Укратко, „поштовање је извор закона“. Дете ће прихватити правила одраслих у мери у којој поштује (воли и боји их се) своје родитеље и одрасле уопште. И обратно, правила ће тежити да изгубе свој карактер обавезности у мери у којој је то поштовање подривено. Претпоставка се да ће веровање у обавезан карактер правила, до извесне мере, задржати своју ефикасност у произвођењу конформизма, чак и ако поштовање, које га је успоставило, више не постоји. Такође се претпоставља да повезаност може да произведе конформизам чак и у облику веровања наклоњених неконформизму. Укратко, претпоставка је да, иако су веома и комплексно повезана, та два извора моралног понашања имају независан ефекат који оправдава њихово раздвајање.

Веза са чим?

Теоретичари контролне теорије понекад кажу да повезаност с било којим објектом изван себе самог, без обзира на то да ли је реч о родном граду, звезданом небу или породичном псу, промовише морално понашање. Иако изгледа очигледно да су неки објекти важнији од других и да важни објекти морају бити идентификовани (ако елементи везе треба да произведу последице предвиђене теоријом), рангирање објеката повезаности *a priori* показало се зачуђујуће незадовољавајућим. Диркем, на пример, закључује да су породица, нација и целокупно људско друштво, три групе најзначајније за произвођење моралности кроз повезаност с њима и даље закључује да је нација најзначајнија. Све ово, уз много савремених размисљања о врлинама патриотизма, доста добро илуструје тешкоћу на коју се наилази постављањем питања као што је: шта је важније у контроли делинквенције, отац или мајка, породица или школа?

Иако је општа теорија делинквенције заузела становиште о свим питањима у вези са релативним значајем институција (на пример, да је школа важнија од породице), контролна теорија остаје сасвим еклектична, делом због тога што сваки елемент везе усмерава пажњу на различите институције. Због ових разлога, односићу се према одређивању димензија повезивања као према проблему у

емпиријској интерпретацији контролне теорије и, у овом тренутку, нећу покушати да укажем које од њих су важније или мање важне.

Где је мотивација?

Од свих питања с којима се теоретичар контроле среће, оно које највише узнемирава изгледа, отприлике, овако: „Да, али зашто они то чине?” У старим, dobrim временима, он је могао једноставно скинути „глазуру цивилизације” и да свачијем погледу изложи „анималне импулсе”. Њему (а очигледно и његовој публици) су ови импулси били довољни да понуде прихватаљиво објашњење мотивације за злочин и делинквенцију. Његов аргумент није био да су само криминалци и делинквенти животиње, него да смо сви ми животиње и, према томе, природно способни да чинимо криминална дела. Није било потребно опсежно истраживање да се открије да деца, пилићи и пси повремено нападају своју сабраћу и краду од њих; да се деца, пилићи и пси понашају савршено морално релативно дуго време. Наравно, поступци пилића или паса нису „напад” или „крађа”, а такво понашање није „морално”; то је једноставно понашање пилета или пса. Пиле које краде кукуруз од свог комшије не зна ништа о закону морала; оно не жели да прекрши правила; жели само да једе кукуруз. Пас који злочином уништава јастук или смишљено напада другог пса је морални еквивалент пилету. Мотивација за девијантност није потребна да би се објаснили његови поступци. На исти начин, људској животињи није била потребна никаква посебна мотивација за злочин која би објаснила њена криминална дела.

Времена су се променила. Није више било модерно (бар не у оквиру социологије) позивати се на животињске импулсе. Теоретичару контроле је све више било потребно да умањује значај мотивационе компоненте своје теорије. У почетку је могао да се позива на „универзалне људске потребе”, или нешто слично, али је ретко алузирао на неку покретачку силу која би стајала иза криминала и делинквенције. У исто време, читалац је све више осећао нелагодност изазвану његовим објашњењима злочина и делинквенције. Шта то, питао се читалац, теоретичар контроле хоће да каже? Алберт Коен и Шорт овако одговарају на то питање:

... важно је истаћи једно значајно ограничење обеју теорија. Оне (теорија културног конфликта и теорија друштвене дезорганизације) су контролне теорије, у смислу да објашњавају делинквенцију кроз одсуство ефективних контрола. Рекло би се, значи, да оне имплицирају модел мотивације који полази од становишта да је импулс делинквенције урођена карактеристика младих људи и да сам не мора да буде објашњен; то је нешто што излети из лонца када поклопац – на пример, интернализована културна ограничења или неки спољашњи ауторитет – спадне.

Има неколико могућих и, рекао бих, разумних реаговања на ову критику. Једно од реаговања је једноставно признати претпоставку – потврдити оно што теоретичари контроле одувек подражавају у вези са мотивацијом за злочин – то је константа сваког бића (бар у оквиру система о коме је реч): „Нема разлога за претпоставку да само они који најзад изврше девијантан акт обично имају импулс да то ураде. Много је вероватније да највећи број људи често има девијантне импулсе. Бар у својој машти, људи су много девијантнији него што изгледају” (Бекер) Сасвим сигурно нема ничег лошег у томе да се створи таква претпоставка. (...)

Друго реаговање, у коме има и мало изврдавања, је бранити логику контролне теорије и порицати оправданост критике. Можемо казати да замерка на то што, (према теорији контроле) непостојање нечега проузрокује делинквенцију и није права критика јер негативне релације имају исто право на научно прихватање као и позитивне. Можемо такође да кажемо да постојећа теорија не импугнира сваком урођен импулс за делинквенцију. Да, насупротив томе, негира неопходност таквог импугнирања: „Људске жеље и остале страсти у самим људима нису грех. То нису ни дела која проистичу из тих страсти, све док људи не упознају закон који их забрањује” (Хобс).

Треће реаговање је прихватити критику као валидну, пристаћи уз то да ће потпуно објашњење делинквенције обезбедити неопходан подстицај, и наставити процес конструисања једног објашњења мотивације конзистентног теорији контроле. Брајар и Пилиавин увode ситуациону мотивацију: „Верујемо да су ови чинови подстакнути краткорочним, ситуационо проузрокованим жељама које имају сви децачи – да поседују вредне ствари, да покажу храброст или лојалност у присуству вршњака, да одстране неког ко није пожељан, или просто да се добро проведу.” Маца је, такође, сагласан с тим да делинквенција не може да буде објашњена само уклањањем контрола:

Делинквенција је акција само епифеноменално²... (Она је) у суштини прекршај, прекршајно понашање које чине малолетници, свесни природе свог чина и да тиме крше закон, а омогућено је неутрализацијом прекршајних (!) елемената. Зато су Коен и Шорт суштински у праву када инсистирају да је теорија друштвене контроле некомплетна ако не обезбеди подстицај којим потенцијал за делинквенцију може да буде реализован.

Подстицај који Маца обезбеђује је „осећање очајања”, изазвано „фаталистичким расположењем”, „доживљај виђења самог себе као последице”, пре него узрока. У ситуацији у којој се наглашава

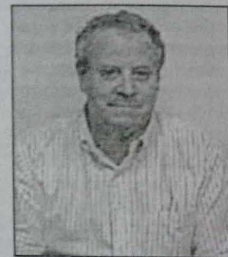
мужевност, то што те сви малтретирају доводи до фаталистичког расположења које, заузврат, производи осећање очајања. Да би се решио очајања, да би одагнао фаталистичко расположење, дечак „ради ствари” – врши деликте.

Има неколико додатних објашњења „зашто то не чине” за мене убедљивих а, у исто време – на општем нивоу – компатибилних са теоријом контроле, о чему излажу Вертман /Werthman/, Тоби и други. Али, док су сва та објашњења компатибилна са теоријом контроле, она, ни у ком случају, не могу бити изведена из ње. Штавише, она ретко импутирају делинквенту уграђену, неубичајену мотивацију: он покушава да испуни исте жеље, реагује на исте притиске којима су изложени и други дечаци (што је јасно, на пример, из претходног цитата Брајара и Пилиавина). Речју, ако би била укључена, ова објашњења мотивације имала би исту функцију у теорији коју традиционално имају „животињски импулси”: могла би да допринесе њеној већој убедљивости и прихватљивости, али мало чему другом, јер не разликују делинквенте од неделинквената. На крају, контролна теорија остаје оно што је одувек била: теорија у којој девијација није проблематична. Питање „зашто то чине?” једноставно није питање због чијег одговора је та теорија смишљена. Право питање је због чега то не чинимо. Има много доказа у прилог томе да бисмо то чинили кад бисмо смели.

ТЕОРИЈА РУТИНСКЕ АКТИВНОСТИ*

Лоренс Коен

Маркус Фелсон

УВОД

У свом извештају Национална комисија за истраживање узрока и спречавање насиља¹ из 1969. износи један важан социолошки парадокс:

Морамо се упитати зашто је стопа насилничког криминалитета у знатном порасту током последње декаде када се услови, а које се сматра да су узрок насилничког криминала, не погоршавају, већ се напротив, побољшавају?

У најновијем извештају Бироа за попис становништва о друштвеним и економским условима у ужим, градским подручјима наводи се да „највећи број показатеља благостања становништва указује на постојање напретка у градовима, од 1960. године.” Тако је, на пример, проценат црнаца у градовима који су завршили средњу школу порастао од 43% у 1960. години на 61% у 1968.; стопа незапослености знатно опала од 1959. до 1967. године, а просечан приход градске, црначке породице по-

* ИЗБОР: Cohen Lawrence and Felson Marcus: Social Change and Criminal Rate Trends: A Routine Activity Approach, *American Sociological Review*, August 1979.

1 National Commission on the Causes and Prevention of Violence.